

Anderle (Terplan) a živý zájem vzbudil příspěvek A. Kopeckého (Terplan) o *data-bance oblastí ČSSR*. Samostatnou tematiku představovaly referáty J. Boušky (Ekonomický ústav ČSAV) *Multikriteriální analýza pro odhady ekonomického rozvoje* a L. I. Poliščuka *Dialogové metody analýzy mnohokriteriálních ekonomicko-matematických modelů*.

Zvláštní pozornost byla na semináři věnována metodice analýzy dat o oblastech. Bylo jí věnováno samostatné zasedání, na němž byly diskutovány tři referáty. P. S. Rostovcev předložil komplex algoritmů typologického seskupování sociálně demografických dat, který nejen určuje skupiny podobných objektů, ale též charakterizuje tyto skupiny pomocí pro ně výrazných profilů dat. Tento zajímavý postup zasluhuje pozornost našich metodologů a lze očekávat, že obohatí metody zpracování dat v širším kontextu i mimo problematiku oblastního plánování. J. Řehák (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV — příspěvek připravený společně s B. Řehákovou) nabídl k analýze teritoriálních dat D-model, pomocí něhož lze popisovat a porovnávat statistické distribuce nejen podle jejich četností, ale též vzhledem ke geografickým či jiným relacím mezi kategoriemi znaku (mohou jimi být např. města, oblasti, části města ap.).

Další téma se týkalo základních směrů automatizace vědeckého zkoumání oblastních problémů obyvatelstva a pracovních rezerv a bylo uvedeno společným příspěvkem F. M. Borodkina, I. S. Laděnka (IEOPV) a M. Tučka (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha).

Zasedání o analýze dat zdůraznilo nutnost přípravy jednotného systému analytických prostředků pro široké spektrum úloh, vytváření takových programových systémů, které pracují nejen v dialogovém režimu, ale umožňují podrobnou explorační a operativní experimentování s daty při alternativních modelech, porovnávání výsledků a hledání optimálních opatření.

Jednání semináře bylo vhodně doplněno zasvěcenými informacemi o konkrétních problémech oblasti Kuzbasu, které podal prof. V. Popov (IEOPV, pobočka Kemerovo) v úvodní přednášce, dále J. A. Fridman (IEOPV, pobočka Kemerovo) při exkursi ve městě (výklad komplexní problematiky plánů rozvoje) a vedoucí pracovníci povrchového dolu při exkursi do důlní oblasti.

Seminář byl oběma stranami hodnocen kladně. F. M. Borodkin, který byl organizátorem a duší celé akce, podtrhl v závěrečném slově pokrok, jehož bylo v této oblasti dosaženo, ocenil šíří pyramidy, kterou dnes reprezentují účastníci semináře při řešení úkolů regionálního plánování. S. V. Večerník zhodnotil přínos jednání pro upevnění vědecké kooperace mezi sovětskými a našimi účastníky i pro ujasnění role jednotlivých institucí ve společném projektu. Seminář ukázal, kdo, jak a z jaké pozice může v budoucnu na formulovaných úkolech participovat a efektivně pomáhat, aby se výsledky společných akcí promítly v přípravě pětiletého plánu a dalších seminářů (příští je plánován na r. 1986 do Brna).

Ukázalo se, že řídící praxe oceňuje možnosti matematických metod a modelů. Tím se otevírá cesta k širšímu použití vědeckých poznatků při řízení jednotlivých oblastí všech úrovní. Ukázalo se také, že i jednoduché modely a metody jsou pro vlastní řízení velmi užitečné a vedou ke zkvalitnění informace pro řízení a plánování.

Typ seminářů, jako byl kemerovský, má velký význam pro integraci vědeckého i praktického úsilí. Představuje nejen výměnu zkušeností, vzájemných informací o vědeckých výsledcích či formální dohodu o spolupráci, ale zakládá konkrétní společnou práci — budou vytvořeny pracovní mikrokolektivy pro řešení stanovených úloh; jejich účastníci budou připravovat společné závěry (a pro příští seminář i společné příspěvky). Jednání semináře však bylo významné i samo o sobě, neboť se zde soustředilo velké množství pozoruhodných vědeckých výsledků i informací (příspěvky semináře vyjdou ve sborníku).

Jan Řehák

Celostátní konference o úkolech sociologie a sociální psychologie v plánování a řízení sociálních procesů

Vzhledem k aktuálnosti problematiky řízení a plánování sociálních procesů, v níž velmi významná úloha připadá společenským vědám a mezi nimi především sociologii a sociální psychologii, se ukázalo jako velmi potřebné uspořádat konferenci orientovanou k otázkám možností a úkolů těchto dvou vědních disciplín. Proto ústřední odborná sekce pro řízení sociálních procesů ČUV Komitétu pro vědecké řízení ČSVTS spolu se sekci sociologie práce, průmyslu a podniku Československé sociologické společnosti při ČSAV připravily setkání sociologů, psychologů, vědeckých pracovníků, pedagogů vysokých škol, pracovníků kádrových a personálních

útvárů, řídicích a plánovacích orgánů státní správy a socialistických hospodářských a společenských organizací, které se konalo ve dnech 28.—29. března 1984 v Paláci kultury v Praze, kde toto setkání organizačně zajistil Dům techniky ČSVTS Pardubice — odbor sociálního plánování.

Konference nazvaná *Úkoly sociologie a sociální psychologie v plánování a řízení sociálních procesů* zahrnovala čtyři okruhy, jimiž byly:

- úkoly a specifika sociologie a sociální psychologie při plánování a řízení sociálních procesů,
- stav výuky těchto oborů a potřeby praxe,
- teoreticky nepokryté problémy praxe,
- úkoly výzkumu v této oblasti.

Význam konference zdůraznil ve svém úvodním vystoupení člen korespondent ČSAV J. Kohout, který uvedl, že výměna zkušeností a názorů teoretiků a praktiků o tom, jak se daří uplatňovat poznatky sociologie a sociální psychologie při řízení sociálních procesů a jaká jsou nepokrytá místa, je nutná jak z hlediska příprav na 8. pětiletku, tak z hlediska vyhodnocování přestavby výuky na vysokých školách a zavádění nové koncepce kvalifikačních kursů pro vedoucí hospodářské pracovníky. Pohlédneme-li na vývoj sociologie a sociální psychologie v průběhu posledního desetiletí, je zřejmý jejich pohyb od studia dané sociální skutečnosti k posízení příštího stavu společenského vývoje, k prognózám budoucnosti. Jestliže dříve byly mnohem častější konkrétní průzkumy a sociálně analytické činnosti, dnes jsou stále častější práce prognostického typu, aplikace matematického modelování a studie o sociálním programování. Vedle sociálních analýz a sociálních prognóz čeká naši sociologii a sociální psychologii i úkol formulovat metody a techniky řízení, ale i vědecké teoretické rady mistrům a ředitelům, odborovým funkcionářům i výchovným pracovníkům.

Se situací v oblasti sociálního plánování v Bulharské lidové republice seznámil účastníky konference P. Bliznakov (Vysoká škola ekonomická, Varna). Uvedl, že sociální plánování má v Bulharské lidové republice patnáctiletou historii; jeho inherentní součástí je aktivní teoretická práce bulharské sociologie v oblasti plánovitého řízení sociálních procesů na všech úrovních společnosti. V profesi sociologa nyní v bulharských podnicích pracuje více než 300 specialistů. Akademie společenských věd a sociálního řízení, ÚV Bulharské komunistické strany a Bulharská sociologická společnost vzaly na sebe povinnost zabývat se výchovou těchto sociologů. Po zavedení specializace sociologie na vysokých školách ekonomických je úkolem zavést tuto specializaci i na vysokých školách technických a zemědělských. Sociologické přednášky jsou zařazeny ve všech postgraduálních kursech. Ve státním plánu se sociální ukazatele formulují jako státní úkol zvyšování životní úrovně obyvatelstva. V současné době je hlavním úkolem teoreticko-metodologických úvah kvantitativní a kvalitativní měřitelnost faktorů odrážejících objektivní potřeby obyvatel měst a vesnic. Rozvinula se též teorie sociálního plánování v podnicích, směřujícího především k pracovnímu kolektivu a jeho kvantitativnímu a kvalitativnímu rozvoji v etapách adaptace, konsolidace a zralosti. Na obdobích 1981—1985 byly vypracovány metodiky sociálního plánování pracovních kolektivů, a to jednak metodika Státního výboru pro plánování, jednak metodika, kterou vypracovala katedra sociologie řízení Institutu sociálního řízení při ÚV Bulharské komunistické strany. V závěru P. Bliznakov uvedl konkrétní údaje ukazující, k jakým sociálním změnám v pracovních kolektivech došlo ve varenské oblasti v důsledku sociálního plánování.

Doplněním bylo vystoupení S. Bliznakovové (Městský výbor BKS, Varna), která uvedla kritéria a ukazatele stanovené pro přeměnu města Varny ve vzorné socialistické město.

Sociální plánování a programování v socialistických zemích bylo obsahem referátu F. Kutty (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha), který jako základní příčinu rozvoje plánování a prognózování sociálních procesů na všech úrovních označil vznik nových podmínek rozšířené reprodukce, což podmiňuje prosazování principu komplexnosti v celé plánovací praxi. Do popředí se dostávají inovace nejvyšších řádů a prosazuje se princip diferenciace. Snaha postihnout plánem celé inovační cykly vede v socialistických zemích (kromě rozvoje programování) také k rychlému rozvoji sociálního projektování. Všechny formy prognózování, programování, plánování a projektování sociálních procesů zahrnuje mezinárodní výzkum (ČSSR, SSSR, BLR a MLR), na němž pracuje mezinárodní pracovní skupina pro sociální plánování a prognózování. F. Kutta uvedl některé zajímavé poznatky z tohoto výzkumu v jednotlivých zemích.

Na téma *Aktuální otázky plánování sociálního rozvoje v ČSSR* uvedl M. Nebeský (Výzkumný ústav sociálního rozvoje a práce, pobočka Praha) některé výsledky v oblasti personálního a sociálního rozvoje (vzdělání, zdravotní péče, závodní stravování, podniková rekreace, předškolní zařízení), dále zkušenosti s nástroji a metodami řízení personálního a sociálního rozvoje a předpokládané směry plánování tohoto rozvoje v letech 1986–1990.

K problematice *Marxisticko-leninské psychologie řízení — pojetí a poslání* zaměřil svůj referát J. Khol (Institut řízení, Praha). Zabýval se v něm funkcemi a cíli psychologie řízení jako jedné z nejmladších psychologických věd, přičemž uvedl možnosti jejího konkrétního využití a hlavní okruhy jejího uplatnění, jimiž jsou: psychologie řídicí činnosti, psychologie systému práce s lidmi, psychologie vedení, psychologie organizace, psychologie makrořízení a psychologie společenských makroprocesů.

Z. Bureš (Filozofická fakulta UK, Praha) přednesl referát, který připravil spolu s prof. J. Janouškem na téma *Vysokoškolská výuka psychologie řízení, dosavadní zkušenosti, současný stav a úkoly*. V referátu byly uvedeny konkrétní problémy dosavadní výuky a potřeby vyplývající z praxe.

Sociologické a sociálně psychologické poznatky ve výuce na Vysoké škole zemědělské v Praze byly pak tématem referátu prof. V. Pilíška (Vysoká škola zemědělská v Praze), který se v něm zaměřil na dosavadní problémy související s přípravou jak specialistů, tak řídicích pracovníků na této vysoké škole.

L. Rýznar (Dům techniky ČSVTS Pardubice) doplnil tuto problematiku referátem na téma *Vybrané problémy výchovy a vzdělávání odborníků pro plánování a řízení sociálního rozvoje*, v němž zdůraznil naléhavou potřebu přípravy těchto odborníků, a to i z hlediska posílení kádrových a personálních útvarů a zřizování sociologických a psychologických pracovišť.

V referátu *Význam rozvoje marxistické sociologické teorie pro plánování a řízení sociálních procesů* se zaměřil J. Ražnok (Vysoká škola politická ÚV KSČ, Praha) na úvahy o specifikaci pojmu „sociální“ jako relativně samostatného, ale zároveň zprostředkující všechny činnosti a vztahy ve společnosti.

J. Slunéčková (Právnická fakulta UK, Praha) ve svém referátu *Ke vztahu práva a sociologie při řízení socialistické společnosti* pojednala o právu jako o jednom z prostředků společenského řízení, který musí vycházet z poznatků, jež o společnosti přináší i sociologie. Zvláštní pozornost věnovala závažné skutečnosti, již je únik některého typu jednání lidí, zejména při uspokojování potřeb, z dosahu právní regulace (například úplatkářství).

Otázkou *strojírenství jako faktorů přeměn obsahu práce* se zabýval prof. V. Čech (Vysoká škola strojní a elektrotechnická v Plzni). Ze svých úvah vyvodil, že řízení přeměn obsahu práce ve výrobních jednotkách musí být zaměřeno hlavně na zavádění takové techniky a technologie, která bude klást nárok na zvyšování kvalifikace pracovníků, povede k posílení odpovědnosti za svěřené základní prostředky a za jejich využití, vyvolá příznivé změny v pracovním prostředí, zajistí přesun operací směrem k řízení a přípravě výroby, zvýší nároky na týmovost v pracovních strukturách spojujících dělnické a inženýrsko-technické činnosti atd. Strojírenství (včetně elektrotechniky) jako hlavní nositel vědeckotechnického pokroku, výrobce výrobních prostředků a vlivný exportér je povoláno zajistit takový technický rozvoj, který by přinášel pozitivní změny v obsahu práce, přičemž je třeba rozšířit spektrum parametrů, které musí nové strojírenské výrobní prostředky splňovat, o parametry sociální. Prof. Čech dále uvedl, které položky by mohly být obsaženy ve schématu sociálních parametrů nové techniky, a to z hlediska 1. sociální a sociálně ekonomické funkce nové techniky, 2. vlivu nové techniky na povahu a strukturu pracovních činností, 3. vlivu nové techniky na pracovní podmínky, 4. ekologických účinků nové techniky a 5. důsledků nové techniky pro životní podmínky pracujících.

Význam, zaměření a využití sociálních výzkumů v procesu sociálního plánování bylo téma referátu K. Hermana (koncern Škoda, Plzeň), který v něm na několika příkladech sociálního výzkumu v koncernu Škoda, Plzeň, ukázal význam a využití tohoto výzkumu pro rozvoj pracovních kolektivů, zvyšování jejich spokojenosti a vytváření dobrého sociálního klimatu.

H. Woleková (Závody těžkého strojírenství, Bratislava) ve svém příspěvku *K souvztažnosti technického a sociálního rozvoje ve strojírenství* zdůraznila význam

pronikání vědy a kultury do průmyslové činnosti, aby práce nabyla socialistického charakteru nejen svou formou, ale i svým obsahem na každém místě. V tomto smyslu sociologové a psychologové mají být obhájci, propagátory a prosazovateli nových vztahů mezi kulturou, vědou a výrobou. Má-li se vědeckotechnický pokrok rozvinout v pozitivní sociální efekty, je nutné, aby řídicí a organizační činnost byla založena na poznatcích společenskovedního výzkumu, což však dosud v průmyslové výrobě není systematicky a cílevědomě zajištěno. Úroveň technického rozvoje je ovlivňována úrovní vzdělanosti, proto technicko-organizační pokrok vyžaduje vysokou kvalifikaci; také dlouhodobý sociální rozvoj pracovních kolektivů by měl být založen na růstu vzdělanosti. Jako námět pro základní výzkum uvedla autorka referátu studium a objasnění postavení a úlohy dělnické třídy v průmyslové výrobě budoucnosti.

Na téma *Kultura práce jako prostředek vedení pracovních kolektivů* se zaměřil M. Gregor (Univerzita J. E. Purkyně, Brno). Ukázal, v čem spočívá kultura práce a jak posuzování určitého komplexního jevu jen podle jednoho ukazatele (např. posuzování těžké práce žen jen podle určité váhy přemene bez ohledu na jeho polohu a úpravu, lidské tělo, frekvenci zvedání a začlenění do celého pracovního procesu) může mít nežádoucí vedlejší účinky.

L. Hájek (Institut výchovy ČEZ, Pardubice) vystoupil s referátem na téma *Projektování sociálních procesů v oblasti přípravy výstavby a provozu jaderné elektrárny*, v němž se zabýval předmětem a zejména obsahem sociálního projektování při realizování jaderného programu řešícího palivoenergetický problém v naší zemi. Jako konkrétní příklad uvedl šest rozhodujících sociálních procesů, které je možné vyprojektovat pro stavbu jaderné elektrárny, a to: 1. proces migrace obyvatel sídel likvidovaných v důsledku výstavby a provozu jaderné elektrárny, 2. proces vytváření pracovních a životních podmínek pro pracovníky výstavby, 3. proces vytváření sociální struktury a tvorby kolektivů pracovníků výstavby, 4. proces vytváření pracovních a životních podmínek pro pracovníky provozu a údržby jaderné elektrárny, 5. proces vytváření sociální struktury pracovníků jaderné elektrárny a 6. proces tvorby pracovních kolektivů v jaderné elektrárně.

Způsob vyhodnocení sociálních důsledků výstavby velkých energetických celků — jaderných elektráren — metodický přístup a možnosti jeho využití bylo téma referátu J. Koudelky (Drupos, Brno), který hovořil o tom, jak pracovní tým projektového ústavu Drupos řeší problematiku sociální stránky výstavby a provozu jaderných elektráren z hlediska důsledků v těchto oblastech: ekonomické, demografické, urbanistické, historické, sociologické, sociálně psychologické, pedagogické, sociálně patologické a politické. Uvedl též osm pracovních kroků vypracované metodiky ekonomického hodnocení sociálních důsledků výstavby a provozu jaderné elektrárny.

M. Illner (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha) zaměřil svůj referát k *aktuálním otázkám využití sociologie v plánování sociálního rozvoje územních celků*. Specifikoval čtyři faktory, které v posledních letech ovlivňují možnosti plánování sociálního rozvoje územních celků a jimiž jsou: 1. celospolečenský důraz na efektivnost národního hospodářství a využití rezerv; 2. relativní stabilita současné soustavy plánování územního rozvoje; 3. nezbytnost užší spolupráce a koordinace sociálního rozvoje územních celků a podniků, které v nich působí nebo z nich čerpají pracovníky; 4. kvalita životního prostředí. Z těchto faktorů pak vyvodil určité náměty pro orientaci sociologie v řízení a plánování územního sociálního rozvoje.

J. Šandera (Výzkumný ústav sociálního rozvoje a práce, pobočka Praha) zvolil za téma svého vystoupení *Cíle racionálního rozvoje pracovních kolektivů*. Zabýval se v něm možnostmi a způsoby stanovení cílů sociálního rozvoje na úrovni socialistických organizací s přihlédnutím k nutnému respektování ekonomických cílů spjatých s hlavní činností těchto organizací.

Referát L. Kolmana (Institut řízení, Praha) na téma *Význam sociálně psychologických dovedností v praxi řízení a jejich osvojování v rámci výuky vedoucích pracovníků* se zabýval čtyřmi oblastmi, jež spolu úzce souvisí, a to: sociálně psychologickým výcvikem, sociálně psychologickými dovednostmi, vzděláváním vedoucích pracovníků a efektivností řídicí práce. V závěru referent naznačil, jaký význam (podle zjištění v kursech pro vedoucí pracovníky) mají sociálně psychologické dovednosti v praxi řízení, a uvedl, že sociálně psychologický výcvik může výrazně přispět ke zvýšení efektivnosti praktické řídicí práce.

M. Horalíková (Vysoká škola zemědělská v Praze) uvedla příspěvek na téma *Ná-*

zory na přípravu řídicích pracovníků v zemědělství v oblasti sociologických a sociálně psychologických poznatků, v němž informovala o výsledcích zkoumání názorů a postojů absolventů provozně ekonomické fakulty Vysoké školy zemědělské v Praze na studium a profesionální uplatnění v praxi. Z výsledků výzkumu vyplynula nezastupitelná role sociologických a sociálně psychologických poznatků v práci řídicích pracovníků v zemědělství.

V referátu na téma *Aktuální otázky řízení a plánování sociálních procesů v zemědělství* se Z. Krůček (Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha) zabýval sociálním rozvojem v zemědělství jako kategorií ekonomickou, sociální a právní. Uvedl nutné předpoklady pro zvýšení účinnosti řízení sociálních procesů a podmínky zvyšování kvality plánování a řízení kádrového, personálního a sociálního rozvoje v zemědělství.

Materiální a nemateriální motivace pracovníků jako podklad pro modelování sociálních procesů byla předmětem úvah A. Buriana (Ústav racionalizace řízení a práce, pracoviště Praha), který se pokusil formulovat určitá pravidla modelování sociálních procesů, v němž rozhodující úloha přísluší motivačnímu typu řízení. Jako předpoklady úspěšného modelování sociálních procesů uvedl: 1. znalost hodnotových systémů objektu motivace, 2. začlenění dominantních hodnot objektu motivace mezi motivační nástroje, 3. dostatečné kvalifikování subjektu motivace pro využívání motivačních nástrojů a 4. zavedení hodnot, jež preferuje socialistická společnost, do hodnotových systémů ovlivňovaného objektu motivace.

V. Chlumský (Ústav ekonomiky a organizace stavebnictva, pracoviště Praha) přednesl zprávu *Využití sociologie v praktické projekci ASŘ VHJ stavebních hmot – podsystém Práce a sociální systém*, kterou připravil spolu s J. Řehákem (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha). Autoři se v ní pokusili o zobecnění jednak zásadních koncepčních rozhodnutí při projektování ASŘ, jednak uplatnění ekonomické sociologie a sociologie řízení ve funkci soustavy poznatků a soustavy metod.

Dva referáty pro nedostatek času nemohly být předneseny, byly však předloženy k uveřejnění ve sborníku. Referát *K možnosti využití výsledků sociálně psychologických šetření při řízení sociálních procesů* připravili P. Branich a M. Hejlek (Institut VHJ Vítkovice). Uvedli v něm hlavní výsledky a následná opatření sociálně psychologických šetření, která byla provedena v koncernu Vítkovice a mezi něž patří sociální analýza, výzkum pracovníků požívajících v nadměrném množství alkoholické nápoje a orientační šetření týkající se adaptace nových pracovníků. I. Tomeš (Technickoekonomický výzkumný ústav hutního průmyslu, Praha) v referátu na téma *Některé problémy tvorby dlouhodobých programů personálního a sociálního rozvoje pracovních kolektivů* vyslovil na základě zhodnocení dosavadní praxe celou řadu otázek a námětů, především otázku, zda právě program kádrového, personálního a sociálního rozvoje by neměl být vhodnou platformou k formulování kvalitativních cílů sociálního rozvoje v komplexním pojetí jednoty technického, výrobního, ekonomického a sociálního subsystému hospodářské organizace, a dále otázku funkční kompetence jednotlivých stupňů řízení v sociálním programování a plánování.

Podnětné myšlenky zazněly i v diskusi. K. Šteffeková (Naftový a plynárenský průmysl, Bratislava) vyslovila názor, že je třeba sjednotit metodiku plánu kádrového, personálního a sociálního rozvoje a systém ukazatelů a že je žádoucí zavedení psychologických testů pro zjišťování povahových vlastností při výběru pro personální činnosti. E. Mleziva (Výzkumný ústav dopravní, pracoviště Praha) uvedl kritické články, které mohou oslabovat účinnost plánování a řízení sociálních procesů. O. Sedláček (Výcvikové středisko energetiky koncernu ČEZ, Tušimice) zdůraznil, že mají-li sociologové najít společnou řeč s vedoucími pracovníky (bez jejichž aktivní účasti není možný přenos poznatků společenských věd do praxe), musí znát i technické stránky a formální strukturu podniku a sami musí dokazovat efektivnost navrhovaných opatření. P. Knotek (Ústav mentální hygieny, Brno) se zaměřil na některé problémy duševního zdraví vedoucích i liniových pracovníků (stresy, konflikty) a navrhl obohatit prognózování sociálních procesů o prevenci v tomto směru.

Konferenci uzavřel člen korespondent ČSAV J. Kohout, který byl odborným garantem konference. Zhodnotil, že konference navázala na dosavadní tradici a prokázala, že spojení sociologie a psychologie je pro praxi užitečné a potřebné. Příštích setkání by se měli zúčastnit i ekonomové a technici, aby mohl být rozšířen společný jazyk a dialog teorie a praxe.

Libuše Lišková